

Гуминская Оксана Алексеевна, кандидат педагогических наук, доцент Ровенского государственного гуманитарного университета, г. Ровно, Украина, oksana.guminska.music@gmail.com
Моделирование урока музыкального искусства в вербальной форме

В статье рассматривается вопрос моделирования урока музыкального искусства, который может быть представлен в вербальной форме. Предложен взгляд автора на модель урока музыкального искусства и ее элементы, среди которых: тема и целеполагание; ресурсное обеспечение; структура урока; методы, приемы на разных этапах урока; ожидаемые результаты. Предложенные автором элементы позволяют учителю выстраивать собственные модели урока и представлять их в виде плана, или конспекта, или технологической карты. Для примера приведены разработанные автором образцы плана, конспекта, технологической карты одного из уроков в 3-м классе (тема урока: «Фрески Софии Киевской»).

Ключевые слова: урок музыкального искусства, модель урока, план, конспект, технологическая карта.

O.O. Huminska, PhD, Associate Professor, Rivne State University of Humanities, Rivne, Ukraine, oksana.guminska.music@gmail.com

Technology of students' self-expression in the process of collective music-making

Modelling music lesson in verbal form

The article considers the issue of modelling a music lesson that can be presented in a verbal form. The author's offers the model of music lesson and its elements is which include: theme and goal-setting (goal as a super-task, didactic goal, expected results, basic concepts); resource provision (methodical support of the teacher, educational support of the student, musical, handout, multimedia material, Internet platforms); structure of the lesson (didactic, methodical components, type, genre, composition, drama); methods, techniques at the different stages according to the expected results (actualization of knowledge, motivation to learn, formation of knowledge through perception, comprehension, memorization, application, development of interpretation skills, musical-performing and creative skills, interaction skills, mutual learning, generalization skills, synthesis, reflection skills, self-esteem).

Some variants of the content of these elements of the model of music lessons allows teachers to build their own models of lesson in verbal form – in the form of either a plan, or a synopsis, or a technological map.

The author gives the example of developing a model of one of the lessons in the 3rd grade (lesson topic: «Frescoes of St. Sophia Cathedral in Kyiv») according to the current program and textbook of the authors I. Stetsenko & G. Ostapenko and its presentation in verbal form. These samples of the plan, synopsis, technological map allow the music teacher to find out how the model works in action and choose the most appropriate option for the construction of the lesson – depending on the purpose and objectives of each lesson, as well as their own preferences.

The article will be useful for students in preparation for pedagogical practice in school, young teachers and experienced professionals who can use material to implement their own work in the educational process.

Keywords: music lesson, lesson model, plan, synopsis, technological map.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4\(98\)-20-36](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4(98)-20-36)

УДК 37.091.33: 780.661:642.732.24 : 785 :373.5

Мартинова Валентина Петрівна,

методист, Луганський ОІППО, м. Сєвєродонецьк, Луганська область, Україна, vmartynova_54@ukr.net

НАВЧАННЯ ГРИ НА ДЕРЕВ'ЯНИХ ЛОЖКАХ В АНСАМБЛЯХ ЛОЖКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізується питання навчання гри на дерев'яних ложках в ансамблі ложкарів у закладах загальної середньої освіти (у гуртковій роботі). Представлено методику, докладний опис способів і прийомів гри на двох, трьох та чотирьох дерев'яних ложках у фотосупроводі, що дозволяє учителю й керівнику гуртка ложкарів ефективно організувати процес навчання учасників ансамблю, полегшити опанування ними способів і прийомів гри на цих інструментах. Запропоновано вправи і зразки ритмічних партитур для гри на дерев'яних ложках в ансамблі ложкарів та методичний коментар щодо них.

Стисло подаються історичні відомості про застосування дерев'яних ложок у народному музичному виконавстві, класифікація народних та елементарних музичних інструментів.

Ключові слова: дерев'яні ложки, методика навчання гри на ложках, способи та прийоми гри, ансамбль ложкарів, гуртки, заклади загальної середньої освіти.

«Дайте дитині виявити свою дуже і дуже елементарну творчість, і вона в неї буде все більше розвиватися, дайте їй матеріал, розвивайте уявлення дитини, і її творчі сили будуть зміцнюватись».

Софія Русова

Проблема навчання гри на музичних інструментах дітей у контексті музичного виконавства є актуальною і розглядається в різних аспектах. Питання музичного інструментарію українського народу, його особливостей, специфіки гри на народних інструментах у складі оркестру українських народних інструментів, народно-інструментальних ансамблів розглядаються в мистецтвознавстві (В. Белікова, П. Іванов, В. Комаренко, В. Лебедев, В. Рябінін, Г. Хоткевич та ін). Сучасні дослідники висвітлюють історичні та регіональні складові вітчизняного

народно-оркестрового виконавства, а також розглядають творчу діяльність видатних митців у галузі академічного народно-інструментального мистецтва й окремих художніх колективів (П. Іванов, В. Кислинська, Ю. Лошков, О. Трофимчук, В. Цицирєв та ін.).

Розвиток дитячого оркестрового виконавства в Україні є предметом небагатьох досліджень на зрізі мистецтвознавства і музичної педагогіки (В. Лабунець, В. Лапченко, В. Лебедев, Л. Шемет). Дослідники виявили різноманіття форм колективів на базі закладів культури, позашкільних та спеціалізованих навчаль-

них закладів, що представляють дитяче народно-оркестрове виконавство другої половини ХХ ст.: домрово-балалайкові оркестри; ансамблі сопілок; дитячі зразкові оркестри народних інструментів, у межах яких створювалися різноманітні ансамблі, серед них і ансамблі ложкарів [20]. Провідними художніми тенденціями розвитку дитячого народно-інструментального виконавства в цей період визначено наступні: загальна зорієнтованість колективів на академічне мистецтво, прагнення до відтворення регіональної специфіки традиційного інструменталізму в сучасних формах дитячого колективного музикування, підвищення виконавського рівня колективів і професійної майстерності їх керівників, розширення жанрово-стильової сфери репертуару, активізація концертної діяльності, зміцнення творчих зв'язків із композиторами, пошуки інноваційних форм сценічної репрезентації музичних творів і музично-естетичного виховання юних оркестрантів [21 с. 145].

Для таких колективів на даний момент розроблено навчальні програми, зокрема: В. Жуков, В. Будьонний, «Навчальна програма з позашкільної освіти «Оркестр народних інструментів» [7]; Т. Биковський, Г. Шкура, «Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку» [2]; Є. Єжижанський, «Ансамбль українських народних інструментів» [6] та ін. Зазначимо, що в окремих навчальних програмах з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку, схвалених для використання МОН України, з метою розвитку ритмічних здібностей включено завдання з використанням дерев'яних і металевих ложок (С. Г. Степаненко, Н. М. Петлицька, В. П. Мельник, «Навчальна програма дівочого хорового співу» [19]; О. О. Волкова, Р. В. Толмачов, Н. М. Петлицька, В. П. Мельник, «Навчальна програма хлопчачого хорового співу» [4]).

Важливим напрямом у розвитку дитячого оркестрового виконавства в Україні є вдосконалення методики роботи з дитячими народно-інструментальними колективами, їх популяризація, а також використання в більшому обсязі музичних інструментів у загальноосвітній школі [12, с. 66]. Питання формування в учнів ЗЗСО інтересу до народної музи-

ки та музичного виконавства, навчання гри в колективах народних інструментів, організації колективної народно-інструментальної творчості учнів тощо розглянуто у працях вітчизняних дослідників (І. Барановська, Т. Борисенко, Б. Брилін, В. Гапон, В. Дряпка, В. Жуков, Л. Іванова, В. Лапченко, В. Лебедєв, Л. Паньків, Л. Руденко та ін.), якими обґрунтовано потенціал гри на музичних інструментах в індивідуальній роботі та в дитячих ансамблях і оркестрах: у першу чергу йдеться про потужний музичний розвиток учнів – їхніх музичних і творчих здібностей, формування музично-естетичних смаків, розширення музичного світогляду та ін., а також про вплив на інші сфери, зокрема рухову, мовленнєву, інтелектуальну, соціальну тощо. Не зайве наголосити на залученні дітей до національної музичної спадщини, популяризації народного музичного мистецтва.

Дитяче народно-оркестрове виконавство в закладах освіти України має свою історію. Окреслимо її основні віхи.

У кінці ХІХ ст. музика і співи залишалися в числі необов'язкових предметів, але в документах про освіту наголошувалося на бажаності їх викладання як умови розвитку естетичних почуттів учнів. Статутами шкіл були рекомендовані позакласні заняття музикою, а саме – хоровим співом (світським і духовним) та оркестром [17, с. 7]. У 1915 р. в проєкті реформи середньої школи йдеться про обов'язковість загальної музичної освіти та побажання створення хорів та оркестрів у навчальних закладах [17, с. 11]. У цьому ж році виходить «Циркуляр Міністерства народної освіти піклувальникам навчальних округів про введення гри на народних інструментах». Прикладом такого колективу став створений на початку століття М. Леонтовичем у Чуківській двокласній сільській школі учнівський оркестр, який став активним пропагандистом музичної культури, давав концерти для жителів навколишніх сіл [17, с. 11].

Відомі педагоги – Б. Яворський, В. Шацька та інші свого часу наголошували на важливості застосування в музичній роботі з дітьми елементів імпровізації на музичних заняттях у різних навчальних закладах. Б. Яворський увів у практику музичного навчання дитячий оркестр,

до складу якого входили барабани, бубни, кастаньєти, трикутники, різної висоти дзвіночки [17, с. 77–78]. Існування у шкільному музичному навчанні інструментальних колективів стало традицією. У другій половині ХХ ст. в Україні традиційно поширеними видами музичної діяльності у шкільному навчанні стали хоровий спів, музично-ритмічна діяльність та гра на музичних інструментах.

Утім, у сучасному шкільному музичному навчанні музикування на уроках мистецтва складно організувати через низку причин (брак часу на уроці, відсутність музичних інструментів у достатній кількості та їх зависока для шкіл ціна, недолік сучасних методичних рекомендацій тощо), його переважно переносять у позаурочну діяльність. Та навіть серед різноманітних шкільних гуртків ансамблі й оркестри народних, шумових інструментів є рідкісним явищем. Ще однією причиною є відсутність фахівців із відповідними компетенціями – створити такий колектив і забезпечити реалізацію музичного розвитку учнів у ньому зможе далеко не кожний вчитель музичного мистецтва.

Але попри вищезазначені труднощі та причини, автор вважає можливим навчити учнів гри на музичних інструментах в умовах роботи ЗЗСО: так, у попередній статті автора [13] йшлося про навчання учнів початкової школи гри на немелодичних інструментах у шумовому оркестрі, що слугує засобом музично-ритмічного розвитку учнів; дана стаття є продовженням цієї публікації і розкриває нові можливості роботи в цьому напрямі.

Метою статті є презентація методики навчання, яка докладно описує способи і прийоми гри на двох, трьох та чотирьох дерев'яних ложках у фотосупроводі, що дозволяє учителю й керівнику гуртка ложкарів ефективно організувати процес навчання учасників ансамблю, полегшити опанування способів і прийомів гри на цих інструментах.

Стисло представимо історичні відомості про застосування дерев'яних ложок у народному музичному виконавстві, що розширять кругозір сучасного вчителя мистецтва.

Формування інструментознавства як самостійної галузі музикознавства

в другій половині XIX ст. сприяло виникненню універсальної систематики музичного інструментарію. Передвісником наукової систематики музичних інструментів можна вважати Ф. О. Геварта (1828–1908) [5, с. 56], на основі якої В. Ш. Маййон, Е. Горнбостель та К. Закс створювали нові класифікації.

Історії систематики музичних інструментів присвячено праці, серед яких: Е. Гікман, «Інструментальна музика. Дослідження класифікації музичних інструментів в епоху Середньовіччя»; О. Ельшек, «Систематика музичних інструментів» та інші. Серед дослідників традиційної української інструментальної культури це питання вивчали: І. Мацієвський, М. Хай, Р. Гусак, Л. Черкаський. Систематика музичних інструментів дає можливість глибше пізнати кожен інструментальну культуру та віддзеркалює специфіку музичного мислення і характер матеріальної культури даного народу, історичні традиції і цілісний художній світогляд, тип уявлень про прекрасне [5, с. 61].

Згідно з класифікацією Е. Горнбостеля, К. Закса, В. Маййона музичні інструменти поділяються на чотири групи, залежно від джерела звука: самозвучні (джерелом звука є природна пружність тіла), перетинкові (джерело звука – натягнута мембрана, перетинка), струнні (звук утворюється віброючою струною), духові (звучить стискування повітря) [23]. За цією системою Гнат Хоткевич створив працю «Музичні інструменти українського народу», де інструменти поділяються на три групи: струнні, духові й ударні [24].

Окрім джерела звука за фактором простору, інструменти поділяються на загальнонаціональні та регіональні [18]. Відповідно, інструментарій оркестрів та ансамблів народних музичних інструментів різняться за складом: у східних та південних регіонах України більш поширені оркестри, до складу яких входять домри, балалайки, гусли, ложки тощо; у центральних та західних регіонах це кобзи, скрипки, бандури, цимбали, сопілки тощо [3, с. 36].

Історія становлення та розвитку народного музичного інструментарію тісно пов'язана з процесом розвитку української музичної культури. Поява народного

музичного інструментарію бере початок у трудовій діяльності народу: спочатку їхня функція була прикладною – вони допомагали в організації трудових процесів общини – звідси виникли ударні інструменти. Згодом з'явилась потреба у духових інструментах як засобу зв'язку. Третім, якісно новим етапом розвитку народного музичного інструментарію стало виникнення струнних інструментів, які задовольняли духовні потреби народу [18]. Шумові й ударні інструменти (як найдавніші) супроводжували ігри, календарні свята та обряди.

Ударні інструменти належать до групи самозвучних (ідіофони), джерелом звука в яких є сам корпус або його частина; їх виготовляють із однорідного звучного матеріалу – дерева, каменю, металу [18]. До давніх самозвучних інструментів належить багато речей побутового вжитку (підкова, било, тарілки, рубель з качалкою, звичайна дошка, ложки, металева рейка чи пластина, дзвінок, калатало, бубонці, тріскачка тощо). Звук у них видобувається ударом предмета об предмет, окремої деталі об корпус або струшуванням чи обертанням звучного знаряддя [18].

Наприкінці XX – початку XXI ст. в Україні деякі з ідіофонів (зокрема й дерев'яні ложки) використовували в музичному побуті, а найчастіше – у фольклорних народно-інструментальних ансамблях та епізодично в аматорських і професійних ансамблях, оркестрах народних інструментів. Існували й шумові оркестри – переважно з ударних та побутових (ложки, пилки, пляшки тощо) інструментів або моноінструментальних колективи – наприклад, ансамблі ложкарів [18].

Елементарні музичні інструменти поділяють умовно на **дві основні групи: без визначеної висоти та звуковисотні**, які складаються із восьми підгруп. За класифікацією І. Лаптева [11] **сучасний шкільний інструментарій** може мати наступну структуру: **інструменти без визначеної висоти звука** (палички, кастаньети, маракаси, бруски, коробочки, барабан, бубон, бубонці, румба, трикутник, тарілки, щітки, тріскачки, ложки); **ударні з визначеною висотою** (металлофони, ксилофони); **клавійні інструменти** (дитячі роялі та піаніно); **клавій-**

но-електронні (дитячі органолі, фаєми, синтезатори); **клавійно-пневматичні** (гармоніка, баян, акордеон); **духові язичкові** (тріола, симона, вермона); **духові із стовпом повітря**, що коливається (свирель, флейта, блок-флейта, флейта Пана, окаріна); **струнні щипкові** (дитячі гусли, цитри, арфи); **інструменти з нефіксованим настроюванням** (флексатрон).

Як бачимо, ложки належать до інструментів без визначеної висоти звука. У більшості людей **дерев'яні ложки** асоціюються виключно з російським народним музичним інструментом. Однак звернення до досліджень спростовує це твердження. Так, перша письмова згадка про дерев'яні ложки як предмет для споживання їжі на Київській Русі належить до 996 р. і зустрічається у «Повісті временних літ», хоча в побуті вони з'явилися задовго до X ст. Упродовж століть ложка еволюціонувала від предмета посуду до музичного інструмента; про їх використання слов'янами у XVI ст. свідчать численні лубочні картинки, зокрема й у колекції лубків з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Способи гри на дерев'яних ложках різнилися залежно від місцевості: зокрема, на території Білорусі здавна грали на двох ложках, а в Центральній Росії зазвичай використовували не менше чотирьох.

В українській традиції використовувалися і продовжують використовуватися інструменти, характерні й для інших країн: ложки, рубель з качалкою, народні кастаньети, зроблені з двох дерев'яних спарених ложок, та інші предмети домашнього вжитку.

В Україні ложкарство є одним із найдавніших деревообробних промислів та елементом обрядової культури; відомими є осередки на Галичині, Гуцульщині, де традиції ложкарства, які пов'язані з доббором матеріалів, технологією виготовлення і оздоблення, прискіпливо зберігалися і передавалися від майстрів молодшим поколінням [22].

Музичні ложки на вигляд мало чим відрізняються від звичайних дерев'яних, але виробляються з твердіших порід дерева (клен, береза, осика, липа), мають подовжене руків'я й відполіровану поверхню. О. Кононенко зазначає, що музичні ложки – це два

дерев'яні інструменти, які нагадують дві складені до купи ложки [10, с. 42–43]. Іноді уздовж руків'я підвішують бубонці, наче гроно винограду; під музику трясуть ложками, які від руху кульок подають різноманітні звуки.

Як бачимо, корені цього інструмента – у слов'янській культурі. Упродовж століть ложки еволюціонували від предмета посуду до музичного інструмента, який існує у багатьох культурах. Ложки як музичний інструмент продовжують свій розвиток – вони широко використовуються в американській фолк-музиці; британська арт-рок-група «Сагапан» використовує електричні ложки (забезпечені пристроєм електричного посилення звуку), на яких грає Джефф Річардсон. Отже, ложки можуть вважатися сучасним інструментом і успішно застосовуватися у музично-педагогічній практиці. На їхню користь свідчать і висновки К. Орфа, який вважав, що інструменти для дитячого елементарного музикування мають бути дуже простими, зручними для гри і не потребувати тривалої і складної виучки.

Як доводить практичний досвід, започатковувати гру на дерев'яних ложках можна з дітьми дошкільного віку (4–5 років), які починають засвоювати тактовий метр (від дво- до тридольного метра); у них розвивається здатність до відтворення тривалостей звуків і пауз, завдяки чому дитина відчуває ритмічний рисунок.

Ансамбль ложкарів на базі ЗЗСО можна створювати з учнями початкової школи – вони здатні опанувати прийоми гри на двох ложках та спарених ложках. Спосіб гри на трьох та чотирьох ложках буде доступним для учнів 5-х класів і старших.

У повноцінному ансамблі ложкарів, як правило, беруть участь не менше десяти виконавців (можна допустити й більшу кількість учасників, однак слід передбачити, як учасники будуть розміщуватися, рухатись на сцені). Заняття доцільно проводити двічі на тиждень, що достатньо для опанування технікою гри на дерев'яних ложках.

Придбання інструментів. У виконавський комплект ложок можуть входити 2, 3 або 4 ложки середнього розміру і одна ложка більша – різні розміри ло-

жок створюють враження чергування звуків за висотою. Оскільки в Україні майже неможливо знайти саме музичні дерев'яні ложки з подовженим руків'ям, учасники більшості колективів грають на звичайних дерев'яних ложках (придбаних у сувенірних магазинах або безпосередньо у майстрів). Ложки повинні бути кленові (що гарантує гучність звука), рівними, без вигинів (фото 1–3). Слід зазначити, що звук у нерозписаних та не покритих лаком ложках гучніший.

Існує декілька **способів та прийомів гри на ложках**.

Гра на трьох ложках.

Грають зазвичай стоячи, адже працюють тільки руки (фото 4).

До гри на трьох ложках обираємо наступні інструменти (див. фото 1): чаша ложки повинна бути без виступів. Чим кругліша буде чаша ложки, тим ближче вона буде притискатися до долоні та краще утримуватися в руці.

Прийоми утримання ложок у способі гри на трьох ложках.

Прийом 1. Першу нижню ложку стискаємо між великим та вказівним пальцями лівої руки (фото 5). Слід зауважити, що великий палець міцно охоплює руків'я (фото 6).

Спробувати 3 та 4 пальцями повдирати по опуклій частині затиснутої вами першої ложки. При цьому вказівний па-

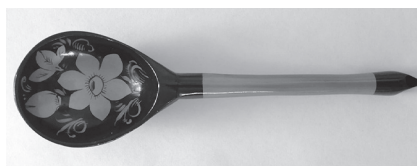

Фото 1. Розписана ложка

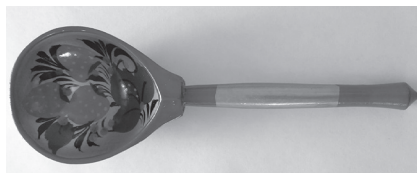

Фото 2. Розписана ложка

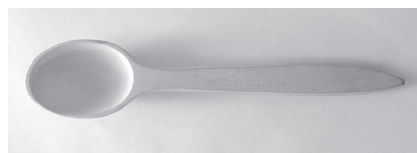

Фото 3. Нерозписана ложка

Фото 4. Спосіб гри на трьох ложках

Фото 5. Прийом 1-а

Фото 6. Прийом 1-б

Фото 7. Прийом 1-в

лець та мізинець не задіяні у грі. На раз – удар пальцями, на і – підняти пальці. При цьому сама кисть руки вільно рухається та обертається (фото 7).

Прийом 2. Другу ложку розміщуємо між середнім та безіменним пальцями опуклою стороною донизу. Середній та безіменний пальці опускають другу ложку та піднімають її (фото 8, 9).

Прийом 3. Третю ложку беремо в праву руку і тримаємо її на відстані 3–4 см від кінця руків'я ложки. Якщо розташувати руку близько до чашки ложки, то

Фото 8. Прийом 2-а

Фото 9. Прийом 2-б

Фото 11. Прийом гри 1

Фото 10. Прийом 3

діапазон гри цієї руки буде вже досить обмеженим (фото 10).

Прийоми гри на трьох ложках.

Прийом 1. На «раз» ложкою правої руки вдаряємо по чаші нижньої ложки розкритих ложок лівої руки та відводимо її в сторону, у цей момент на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє по нижній чаші ложки цієї ж руки (фото 11).

Прийом 2. На «раз» ложкою правої руки вдаряємо по чаші нижньої ложки розкритих ложок лівої руки (фото 11), на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки. На «два» – ложкою правої руки вдаряємо по чаші верхньої ложки розкритих ложок лівої руки (фото 12), на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки.

Прийом 3. На «раз» ложкою правої руки вдаряємо по чаші нижньої ложки розкритих ложок лівої руки, на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки. На «два» – ложкою правої руки вдаряємо по чаші верхньої ложки розкритих ложок лівої руки, на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки. На «три» – ложкою правої руки вдаряємо по руків'ю (так званих «хвостиках») нижньої ложки розкритих ложок лівої руки (фото 13), на «і» – верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки. На «чотири» – ложкою правої руки вдаряємо по руків'ю верхньої ложки розкритих ложок лівої руки (фото 14), на «і»

Фото 12. Прийом гри 2

Фото 13.
Прийом гри 3-а

Фото 14.
Прийом гри 3-б

Фото 15. Прийоми 4-а, 4-б

– верхня ложка лівої руки вдаряє знову по чаші нижньої ложки цієї ж руки.

Прийом 4. На «раз» чаша ложки лівої руки вдаряє по чаші нижньої ложки лівої руки (фото 15), на «і» – верхня ложка лівої руки піднімається вгору. У грі задіяна тільки ліва рука. Цей прийом доцільний при виконанні акцентів.

Прийом 5. «Гліссандо» – ложкою правої руки ковзаючим ударом донизу

вдаряємо по чаші верхньої ложки розкритих ложок лівої руки, яка одночасно в процесі гри або удару зачіпає на ходу і нижню чашу ложки лівої руки, при чому чаші ложки лівої руки виконують між собою також удар.

Вищезазначені прийоми гри є основними під час використання трьох ложок, достатньо їх опанувавши, учні під керівництвом учителя мають змогу імпровізувати та додавати нові цікаві елементи виконання.

Гра на двох ложках (фото 16).

Прийом 1. У ліву руку на долоню кладемо перевернутою донизу чашою ложку та легенько притримуємо її пальцями лівої руки. Руків'я ложки обернуто до себе. Ложкою правої руки без надмірних зусиль вдаряємо по чаші ложки лівої руки, на якій лежать пальці лівої руки. Звук буде приглушеним.

Піднімаємо пальці лівої руки та знову ложкою правої руки легко вдаряємо по чаші ложки лівої руки (фото 17).

Таке чергування із закриванням та відкриванням чаші ложки пальцями руки демонструє зміну сили звука та тембру ложки. Такий прийом доцільно використати у виконанні пісні у другому класі «Ой, заграйте, дударики»: куплети

Фото 16. Способи гри на двох ложках

Фото 17. Прийоми гри на двох ложках – 1-а, 1-б

виконувати, поєднуючи спів та приглушені удари із закритою чашею ложок, а в приспіві – чергувати відкрити та закрити чаші ложок.

Традиційний спосіб гри на двох ложках. Дві ложки складають опуклими сторонами одна до одної. Вказівний палець правої руки проходить всередину між руків'ям ложок так, щоб опуклі частини ложок за допомогою пальця змогли б триматися в розкритому стані, не торкаючись одна до одної, щоб при ударі ложок одна об одну було чути чіткий звук. Руків'я цих ложок між собою розміщені близько одне до одного (фото 18).

Причому, нижня ложка фіксується між середнім та вказівним пальцями, а верхня ложка – між великим та вказівним пальцями, але так, щоб ложки не були сильно затиснутими між пальцями, інакше при ударі звука не буде, а пальці можуть травмуватися. Достатня практика гри в такий спосіб дає змогу призвичаїтись до нього та виконувати ритмічний супровід без проблем. Але дане виконання не завжди підходить для дітей (іноді й для дорослих виконавців, які не мають достатньої практики), оскільки може викликати певні больові відчуття у пальцях. Тоді стають у пригоді так звані **спарені дерев'яні ложки** (фото 19). Як самостійно зробити спарені ложки. Ви-

Фото 18. Традиційний спосіб гри на двох ложках

Фото 19. Спарені дерев'яні ложки

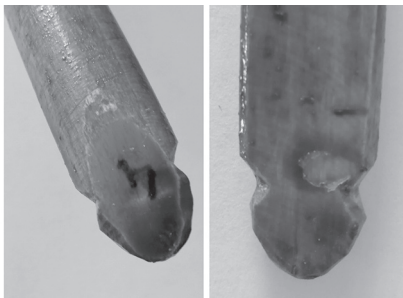

Фото 20. Підготовка руків'я ложки до з'єднання

Фото 21. Спарені ложки

бираємо дві ложки (фото 1, 2, 3). Можна використовувати нерозписані ложки із Закарпаття і нанести на них лак для дерев'яних музичних інструментів. Руків'я цих ложок більш приплескані, тому спарені дерев'яні ложки з них зробимо таким чином: знизу на руків'ях ложок зі сторони випуклих чаш зробити невеличкі косі зрізи (або заточити напилком) під кутом 45 градусів (фото 20), з обох боків цього ж руків'я зробити напилком (ножем) невеличкі щілини (фото 20). (Примітка: якщо брати для гри ложки з круглим руків'ям, то щілини для з'єднання ложок треба зробити на руків'ї інструмента унизу, зі зворотної сторони). Ложки між собою об'єднати косими зрізами та зафіксувати їх через прорізи канцелярською гумкою (фото 21). Такі спарені ложки готові до гри – з'єднані між собою, вони не будуть рухатись під час гри, що додасть впевненості дітям та й дорослим виконавцям. Розглянемо два вихідних положення під час гри на 2-х (спарених) ложках, що є правильними та використовуються на власний розсуд.

Вихідне положення 1. Сідаємо на середину стільця, спина рівна, ноги на невеликій відстані одна від одної. Права рука з двома ложками знаходиться паралельно до правого стегна, ліва рука – над правою рукою з ложками, та

відповідно об неї будуть відбиватися ложки (фото 22). Спарені ложки тримаємо на початку руків'я, у так званому, своєрідному «замку» (фото 23).

Вихідне положення 2. Руки кладемо прямо на стегна, у праву руку беремо ложки, які лежать перпендикулярно до стегон. При цьому чаші ложок дивляться в ліву сторону, та, відповідно, відбивати ритм ложками будемо по лівому коліну (фото 24). Лікті не піднімаємо, тримаємо їх природно.

Точки ударів (опори) ложками на стегнах:

1. Об ліве стегно – (униз)
2. Об праве стегно – (униз)
3. На ліву долоню – (униз)
4. Під ліву долоню – (догори)

Вправи для набуття техніки виконання ритмічних рисунків:

1. Ліве стегно, праве стегно, на ліву долоню, під ліву долоню.

Фото 22. Вихідне положення 1

Фото 23. Утримання спарених ложок

Фото 24. Вихідне положення 2

2. На ліву долоню, об ліве стегно, об праве стегно та у зворотному напрямку. При цьому відстань від стегна до руки дорівнює відстані між стегнами, тоді виконання певних ритмічних звуків буде пропорційним. Ложки повинні рухатися весь час перпендикулярно стегнам.

Основні ритмічні рисунки

Слід дотримуватися правил:

1. Восьмі ноти завжди починають виконувати ударами ложок униз.

2. Удар ложкою об долоню, а не навпаки – долонею об ложку.

Прийоми виконання восьмих нот:

- униз об ліве стегно, угору під ліву руку;

- униз об праве стегно, угору під ліву руку;

- униз об ліве стегно, униз об праве стегно, униз на ліву руку;

- униз об ліве коліно, угору під ліву руку, униз об праве коліно.

Виконання шістнадцятих нот та тремола:

- униз об ліве стегно, угору під ліву руку;

- у дуже швидкому темпі – виконання тремола.

Робота над ритмом тривала й копітка. Якщо вчитель тільки продемонструє певний ритм долонями або на ударному інструменті, це дасть незначний ефект, особливо для молодших учнів, оскільки для них це асоціативно ні з чим не пов'язано. Краще використовувати мовні вправи, що допомагатимуть запам'ятовувати ритмічні комбінації, які знадобляться в музичних творах.

Мовні вправи – спрямовані на асоціативний зв'язок ритму зі словом: виконуються або окремо, або із супроводжуючими ритмами. Кожен із ритмічних зразків буде темою певного ритмічного остинато, які закріплюються в пам'яті учнів під час перенесення ритмічного малюнка в гру на ложках. Їх використовують на початковому етапі під час знайомства з «ритмічними блоками». (Примітка: мовні вправи нами докладно описано у статті [14]). Такі вправи доцільно використовувати під час розучування нового твору, закріплення ритмічного рисунка під час виконання у певному темпі.

Наведемо приклади окремих мовно-ритмічних вправ, ритми яких вико-

ристовуються в кожному з музичних номерів дитячого ансамблю ложкарів:

Вправа «Конячка»

Варіант 1:

П П / П П / П П / П П / П П /...

Рисунок 1. Вправа «Конячка». Варіант 1.

Ритм цієї вправи асоціюється з розміреною ходою конячки. Необхідно звертати увагу учнів на рівномірне простування ритму ложками, з чітким відчуттям сильної долі.

Виконання: сильна доля на стегно, слабка – об долоню, на стегно – об долоню тощо.

Варіант 2:

І П / І П / І П / І П / І П /...

Рисунок 2. Вправа «Конячка». Варіант 2

Пам'ятаємо правило – восьмі ноти завжди починають виконувати ударами ложок униз.

Виконання: сильна доля на стегно (І), дві восьмі (П): перша сильна – об стегно, друга слабка – під долоню тощо.

Вправа «Де був Олекса». Промовляння цієї фрази під час опанування ритмічного рисунка допомагає виконати чергування тривалостей - ТА і ТІ-ТІ:

І П І І / І П І І / І П І І /...

Де був О-лек-са / Де був О-лек-са / Де був О-лек-са

Рисунок 3. Вправа «Де був Олекса»

Ця фраза звучить красиво у багатократному повторенні. Слово «де» відіграє роль сильної долі у всіх багатократних виконаннях. Сильна доля – це завжди удар ложкою об стегно, у той час коли слабка доля йде на підбивку в момент удару верхньої ложки об долоню лівої руки, коли вона лежить над ложками. Важливим у цій вправі є чітке і рівномірне виконання сильної долі рисунку та збіг її з музичною сильною долею.

Пам'ятаємо, що восьма нота завжди починається з удару вниз об стегно.

Виконання: перша доля – униз на стегно (І), друга (П): – униз на стегно, уверх об долоню, третя доля (І) – униз на стегно, четверта доля (І) – уверх об долоню тощо.

Вправа «Ключ» складається з чергування двох восьмих нот і однієї четвертої: П І (ТІ-ТІ, ТА). Виконання: (П) –

удар униз на одне стегно, відбиття угору об долоню руки, (І) – униз (перенос) на стегно іншої ноги. У такий спосіб зазвичай закінчується більшість фраз творів, які виконують учні на ложках, тому цей простий ритмічний малюнок є своєрідною крапкою на завершенні фрази або всього твору.

Синкопи прикрашають мелодію. Їх виконання виявляє професіоналізм ложкарів у відчутті метроритму, що досягається працею, постійними тренуваннями і набувається із досвідом. Наприклад, виконання синкопи лівою рукою у способі гри на трьох ложках (рисунку 4). Знак Х – див. прийом 4 (фото 15).

Рисунок 4. Синкопи лівою рукою

Увага! Поки учні не опанують один прийом, не варто поспішати з наступним.

Способи гри на чотирьох ложках.

Гра на 4-х ложках є вершиною майстерності ложкарів. Ці способи дозволяють координувати роботу правої та лівої півкуль головного мозку.

Варіант 1. Ложки тримають на зразок іспанських кастаньєт.

Варіант 2. Права рука виконує при-

Фото 25. Гра на 4-ложках. Варіант 1

Фото 26. Гра на 4-ложках. Варіант 2

йом гри, як на трьох ложках (див. фото 15, прийом 4), ліва рука тримає дві спарені ложки і виконує прийоми характерні для спарених ложок (фото 25, 26). (Примітка: приклад гри за цим варіантом можна переглянути за посиланням https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1161619924202920&id=100010647693811&comment_id=1161626187535627¬if_id=1591816243009506¬if_t=feed_comment).

3. Наступним етапом гри на ложках є виконання рухів корпусом тіла (повороти тулуба вліво-вправо, навколо себе, похитування, нахили тулуба униз тощо), а також танцювальних рухів під час виконання ритмічних вправ («віршовочка», «ковирялочка» тощо), що ефектно доповнює гру. Також в ансамблі ложкарів додатково можна використовувати такі елементарні ударні інструменти, як бубон, маракаси, трикутник, тріскачки, пищавки. Так наприклад, на фоні легкого «шелестіння» маракасів вигідно прослуховується чіткий ритм дерев'яних ложок. Адзвінкі удари бубна цілком можуть претендувати на соло в ансамблі ложкарів.

Пропонуємо приклади запису партитур пісень у виконанні ансамблю ложкарів – гра на 2-х (спарених) і 3-х ложках та пояснення щодо них:

- українська народна пісня «Ой, є в лісі калина» – гра на 2-х (спарених) ложках (див.: партитура – рис. 5; пояснення – табл. 1);

- «Гарний танець «Гопачок», сл. Л. Компанієць, муз. А. Філіпенка – гра на 3-х ложках (див.: партитура – рис. 6; пояснення – табл. 2).

Можливо, на перший погляд, зазначені вище прийоми і способи гри на дерев'яних ложках видаються заскладними для звичайних учнів загальноосвітньої школи. Однак цей вид колективного музикування дедалі більше поширюється в закладах освіти в різних регіонах України саме завдяки доступності гри на ложках учнями та досягненням колективів високого професійного рівня виконання.

Серед таких колективів:

- ансамбль ложкарів дитячого зразкового оркестру народних інструментів смт Слобожанське Зміївського району Харківської області, на чолі із заслуженим працівником культури України В. Біленькою;

Таблиця 1

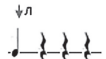
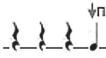
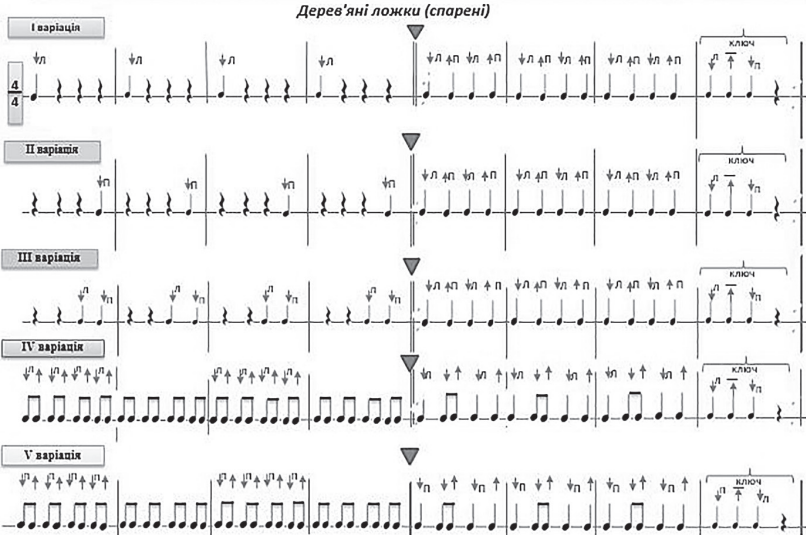
	Спарені дві ложки правої руки на сильну долю вдаряють по лівому коліну
	Спарені дві ложки правої руки на першу долю вдаряють по лівому коліну, на другу – під долоню лівої руки, на третю долю – на коліно правої ноги
	Спарені дві ложки правої руки на слабку долю вдаряють по правому коліну
	Спарені дві ложки правої руки на «раз» вдаряють по лівому коліну, на «і» – під долоню лівої руки, на «два» – по лівому коліну, на «і» – під долоню лівої руки, на «три» – по лівому коліну, на «і» – під долоню лівої руки, на «чотири» – по лівому коліну, на «і» – під долоню лівої руки

Рисунок 5. Партитура «Ой, є в лісі калина»

Ой, є в лісі калина (укр. нар. пісня)

Дерев'яні ложки (спарені)

Мартінова В.П.

Таблиця 2

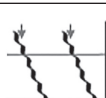
	Ложки лівої руки вдаряють між собою 2 рази
	Ложка правої руки на сильну долю вдаряє по чаші нижньої ложки лівої руки
	Ложка правої руки на «раз» (сильну долю) вдаряє по чаші нижньої ложки лівої руки, потім на «і» ложки лівої руки вдаряють між собою. На «два» – ложка правої руки вдаряє потім по чаші верхньої ложки лівої руки, потім на «і» ложки лівої руки вдаряють між собою
	«Гліссандо» – ковзаючим ударом ложка правої руки вдаряє по чашах ложок лівої руки, починаючи з верхньої ложки, чіпляючи нижню ложку. Та при цьому ложки лівої руки також встигають зробити удар між собою. Виходить такий одночасно потрійний удар

Рисунок 6. Партитура «Гарний танець» «Козачок»

- ансамбль ложкарів і народних інструментів «Вербівчани» с. Вербка Гуменецької ОТГ (керівник Микола Вапничний), учасники II-го Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Сяйво Первоцвітів», м. Київ (<https://www.youtube.com/watch?v=YbMrMIYslo>);

- ансамбль ложкарів «Ритм & Фольк» Дніпровської дитячої музичної школи № 12 (https://www.youtube.com/watch?v=Xh_nhqB8KTM);

- «Веселі ложкарі» з Черкас – унікальний колектив незрячих учасників та дітей із вадами зору (<https://www.youtube.com/watch?v=MyAGnQAizKU>);

- колектив музикантів-ложкарів з м. Зінькова Полтавської області, які легко грають на ложках будь-який зірковий хіт (https://inter.ua/ua/video/kv_kolorit);

Представлення результатів практичного досвіду. У 2016 р. робота автора «Розвиток музично-ритмічних здібностей у дітей засобами гри на елементарних музичних інструментах» увійшла до списку переможців VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій (м. Черкаси) у номінації «Інновації у навчальній діяльності загальноосвітнього та позашкільного навчальних закладів» та вийшла друком [15, с.76–79]. У червні 2019 р. на 13-й Всеукраїнській Школі

науково-методичного досвіду «Професійно-педагогічна підготовка вчителів до реалізації Концепції «Нова українська школа» у галузі мистецької освіти» (с. Чорноморка, Миколаївська обл.) нами була проведена презентація методики і майстер-клас із гри на дерев'яних ложках для учасників цієї Школи.

Професійна підготовка вчителів мистецтва та музичних керівників ЗДО до опанування методикою гри на дерев'яних ложках відбувається на курсах підвищення кваліфікації, семінарах та проєктах професійного розвитку. Так, у червні 2020 р. на базі Луганського обласного педагогічного інституту післядипломної педагогічної освіти для вчителів мистецтва ЗЗСО проведено *онлайн-проєкт професійного розвитку «Музично-ритмічний розвиток дітей засобами гри на немелодичних інструментах»* (18 годин), під час якого учасники (31 особа) опанували запропоновані методики та отримали відповідний сертифікат (*грунтовно про проєкт за посиланням – <http://loippo.edu.ua/news/5331-zavershivsyaproekt-profes-jnogo-rozvitku-muzichno-ritm-chnij-rozvitok-d-tej-zasobami-gri-nanemelodichnikh-nstrumentakh>*). Сьогодні учасники проєкту впроваджують прийо-

ми гри на ложках на уроках музичного мистецтва та в гуртковій роботі: учителі мистецтва – Олена Должкова (Опорний заклад загальної середньої освіти I–III ступенів «Чмирівський ліцей» Чмирівської сільської ради Старобільського району Луганської області); Інна Жарова, (середня загальноосвітня школа № 15 I–III ступенів м. Северодонецька) та інші. Відомим серед закладів дошкільної освіти є ансамбль ложкарів комунального закладу ДНЗ № 5 «Берізка» Кремінської міської ради Луганської області (музичний керівник Тетяна Бутко), який радує слухачів і отримує нагороди на творчих конкурсах (<https://www.facebook.com/928038623904235/posts/2426952707346145/>).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Досвід роботи з вчителями мистецтва на базі ОІППО і досвід вчителів-практиків ЗЗСО засвідчує, що такий позаурочний напрям роботи вчителя музичного мистецтва є перспективним і запитуваний учнями та їхніми батьками, а отже, потребує поширення.

Гра на дерев'яних ложках має педагогічний потенціал, оскільки дозволяє залучати школярів ЗЗСО до пізнання музичного мистецтва через власну художньо-творчу діяльність, що набуває особливої ваги, коли йдеться про навчання дітей. Використання дерев'яних ложок на уроках та в гуртковій роботі в ЗЗСО може стати «родзинкою» музичного навчання учнів, оскільки це простий і зручний інструмент для сучасних дітей, що безпосередньо підкорюється виконавцю та не потребує тривалої виучки. Успішність цього виду музикування гарантується ще й тим, що до гри на дерев'яних ложках можна залучати учнів із різними музичними здібностями. Інтерес до музикування на цих інструментах посилюється і можливістю колективного (ансамблевого) виконання, комунікування учасників у групі, що має значний соціальний ефект.

Вважаємо, що потенціал гри на дерев'яних ложках повністю не досліджено. Подальшого вивчення потребує питання залучення композиторів до створення оригінального сучасного репертуару для дитячих інструментальних колективів, розробка методичного супроводу роботи з такими колективами на базі закладів загальної середньої освіти, а також питання

ансамблевого виконавства у ЗЗСО із залученням інших музичних інструментів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Баренбойм Л. А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. Москва : Советский композитор, 1978. 376 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2316996/> (дата звернення: 20.04.20).
2. Биковський Т., Шкура Г. Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку. Київ : УДЦПО, 2016. Вип.1. 222 с. URL: http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf (дата звернення: 13.09.2020).
3. Бродський Г. Л., Горбенко О. Б., Сметана С. О. Оркестровий клас : навчально-методичний посібник. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. 328 с. URL: <https://cutt.ly/qsslOMO> (дата звернення: 08.07.2020).
4. Волкова О. О., Толмачов Р. В., Петлицька Н. М., Мельник В. П. Навчальна програма хлопчачого хорового співу. Київ : УДЦПО, 2016. Вип.1. 222 с. URL: http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf (дата звернення: 13.09.2020).
5. Гануделова Н. Аерофони в контексті розвитку світових класифікацій та систематик музичних інструментів. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27657/07-Ganudelyova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 08.07.2020).
6. Єжижанський Є. В. «Ансамбль українських народних інструментів» URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/hudozhno-estetichniy-napryam/> (дата звернення: 13.09.2020).
7. Жуков В., Будьоний В. Навчальна програма з позашкільної освіти «Оркестр народних інструментів». URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3mTq2BMOAPKT194Tmszd3ZH1k/view> (дата звернення: 13.09.2020).
8. Жуков В. Методи роботи з шкільним оркестром народних інструментів. Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та мікрорегіонального суспільного діалогу. Харків : «Точка», 2015. С. 61–63. URL: https://www.cultura.kh.ua/images/stories/_2015.pdf (дата звернення: 13.09.2020).
9. Жуков В. Принципи роботи з шкільним оркестром народних інструментів. Традиційна культура в умовах глобалізації: народна музика та декоративне мистецтво в світовому цивілізаційному просторі. Харків : ООМЦКМ, 2014. С. 101–102.
10. Кононенко О. Українська міфологія. Фольклор, казки, звичаї і обряди. Харків : Фоліо, 2017. URL: <https://cutt.ly/RpkWJIV> (дата звернення: 08.07.2020). С. 42–43.
11. Ляптев І. Г. Інструментальне музичували як путь активізації розвитку музикальних способностей молодших школярів. Педагогическое образование в России. 2013. № 5. С. 182–187. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumentalnoe-muzitsirovanie-kak-put-aktivizatsii-razvitiya-muzykalnyh-sposobnostey-mladshih-shkolnikov> (дата звернення: 13.09.2020).
12. Лебедєв В. К. Словник-довідник з інструментознавства : навчальний посібник. Вінниця : Нова книга, 2010. URL: <http://sur.li/dxmfm> (дата звернення: 08.07.2020).
13. Маринін І., Лабунець В. Основні тенденції розвитку традиційного та академічного ансамблево-оркестрового виконавства в Україні кінця XIX – початку XXI століть. Молодь і ринок. №6 (89), 2012. С. 65–71. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=URN&S21ID=&S21REF=10&S21CN=R=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE&S21STR=Mir_2012_6_18 (дата звернення: 02.09.2020).
14. Мартінова В. П. Музично-ритмічний розвиток учнів засобами гри на немелодичних інструментах. Мистецтво та освіта. № 2 (96) 2020 с. 18–25).
15. Матеріали VIII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій / упор. Назаренко Г. А. V2-х томах. Том 2. Черкаси : ЧОПОП, 2016. 252 с.
16. Назаренко Г. А. Матеріали восьмого міжнародного фестивалю педагогічних інновацій. Т. 2. URL: http://oioprr.ed-sp.net/public/attached_files/ostatochnyy_i_tom_1.pdf. С. 76–79. (дата звернення: 22.09.2020).
17. Сбітнева Л. М. Розвиток музично-естетичного виховання на початку XX століття. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. № 11 (246) 4. 1. С. 2012. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=URN&P21DBN=URN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vlup_2012_11\(1\)_3.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=URN&P21DBN=URN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vlup_2012_11(1)_3.pdf) (дата звернення: 22.09.2020).
18. Сідлецька Т. І. Практична культурологія. Історія народно-оркестрового виконавства України. Вінниця : БНТУ, 2010. URL: https://web.posibnykyvntu.edu.ua/icgn/5sidlecka_praktichna_kulturologiya/index.htm (дата звернення: 08.07.2020).
19. Степаненко С. Г., Петлицька Н. М., Мельник В. П.. Навчальна програма дівочого хорового співу. URL: http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf
20. Шемет Л. В. Дитяче оркестрове виконавство в народно-інструментальному мистецтві України другої половини XX ст.: творчий аспект. Культура України. Випуск 59. 2018. URL: <https://studfile.net/preview/8135047/> (дата звернення: 08.07.2020).
21. Шемет Л. В. Сучасний стан і тенденції розвитку дитячого народно-оркестрового виконавства в Україні. Традиції та новітні у вищій архітектурно-художній освіті: зб. наук. праць. Харків : Вип.4. 2018. С. 144–149. URL: <http://sur.li/gagm> (дата звернення: 08.07.2020).
22. Шухевич В. Монографія «Гуцульщина» (I–II частини). URL: <https://www.yakaboo.ua/gucul-schina-chastini-i-ii.html> (дата звернення: 08.07.2020).
23. Хорнбостель Е., Закс К. Систематика музикальних інструментів. Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. Сб. статей и материалов : в 2-х ч. Москва, 1987. Ч. 1. С. 231–233. URL: <https://www.twirpx.com/file/2081469/> (дата звернення: 08.07.2020).
24. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. Харків : Держ. вид-во України, 1930. URL: <https://elb.nlu.org.ua/object.html?id=11215> (дата звернення: 08.07.2020).

References

1. Barenboim, L. A. (1978). Elementarnoe muzykalnoe vospitanie po sisteme Karla Orfa [Elementary musical education according to the system of Karl Orff]. Moscow: Sovetskii kompozitor. Retrieved from <https://www.twirpx.com/file/2316996/>
2. Bykovskiy, T., & Shkura, H. (2016). Navchalni prohramy z pozashkilnoi osvity khudozhno-estetychno napriam: Vol. 1 [Educational programs for out-of-school education of artistic and aesthetic direction]. Kyiv: UDIPO. Retrieved from http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf
3. Brodskii, G. L., Gorbenco, O. B., & Smetana, S. O. (2016). Orkestrovyy klas [Orchestral class]. Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnychenka. Retrieved from <https://cutt.ly/qsslOMO>
4. Volkova, O. O., Tolmachov, R. V., Petlytska, N. M., & Melnyk, V. P. (2016). Navchalna prohrama khlopchachoho khoroovoho spivu: Vol. 1 [Educational programs for boys' choral singing]. Kyiv: UDIPO. Retrieved from http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf
5. Ganudelova, N. (2009). Aerofony v konteksti rozvytku svitovykh klasyfikatsii ta systematyk muzychnykh instrumentiv [Aerophones in the context of the development of world classifications and taxonomies of musical instruments]. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/27657/07-Ganudelyova.pdf?sequence=1>
6. Yezhyzhanskyi, Ye. V. (2015). Ansambl ukrainskykh narodnykh instrumentiv [Ensemble of Ukrainian folk instruments]. Retrieved from <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/hudozhno-estetichniy-napryam/>
7. Zhukov, V., & Budonnyy, V. (2015). Navchalna prohrama z pozashkilnoi osvity «Orkestr narodnykh instrumentiv» [Educational programs for out-of-school education of «Orchestra of Ukrainian folk instruments»]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/0B3mTq2BMOAPKT194Tmszd3ZH1k/view>
8. Zhukov, V. (2015). Metody roboty z shkilnym orkestrom narodnykh instrumentiv [Methods of working with a school orchestra of folk instruments]. In Tradytiina kultura v umovakh hlobalizatsii: platforma dlia mizhkulturnoho ta mizhrehionalnoho suspiilnoho dialohu (pp. 61–63). Kharkiv: Tochka. Retrieved from https://www.cultura.kh.ua/images/stories/_2015.pdf
9. Zhukov, V. (2014). Pryntsypy roboty z shkilnym orkestrom narodnykh instrumentiv [Principles of working with a school orchestra of folk instruments]. In Tradytiina kultura v umovakh hlobalizatsii: narodna muzyka ta dekoratyvne mystetstvo v svitovomu tsyvilizatsiinomu prostori (pp. 101–102). Kharkiv: OOMTsKM.
10. Kononenko, O. (2017). Ukrainaska mifolohiia. Folklor, kazky, zvychai i obriady [Ukrainian mythology. Folklore, fairy tales, customs and rituals]. Kharkiv: Folio. Retrieved from <https://cutt.ly/RpkWJIV>

11. Laptsev, I. G. (2013). Instrumentalnoe muzytsirovanie kak put aktivizatsii razvitiya muzykalnykh sposobnostey mladshikh shkolnikov [Instrumental music was played as a way to enhance the development of musical abilities of primary school children]. Pedagogicheskoe Orazovanie v Rossii, 5, 182–187. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/instrumentalnoe-muzitsirovanie-kak-put-aktivizatsii-razvitiya-muzykalnyh-sposobnostey-mladshih-shkolnikov>
12. Lebediev, V. K. (2010). Slovyk-dovidnyk z instrumentoznavstva [Dictionary-handbook of instrumentation]. Vinnytsia: Nova knyha. Retrieved from <http://sur.li/dxmfm>
13. Marynin, I., & Labunets, V. (2012). Osnovni tendentsii rozvytku tradytiinoho ta akademichnoho ansamblevo-orkestrovoho vykonavstva v Ukraini kintsia XIX-pochatku XXI stolit [The main trends in the development of traditional and academic ensemble and orchestral performance in Ukraine in the late XIX and early XXI centuries]. Molod i Rynok, 6(89), 65–71. Retrieved from http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=URN&S21ID=&S21REF=10&S21CN=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE&S21STR=Mir_2012_6_18
14. Martynova, V. P. (2020). Muzychno-rytmichnyi rozvytok uchniv zasobamy hry na nemelodychnykh instrumentakh [Musical and rhythmic development of students by playing non-melodic instruments]. Mystetstvo ta osvita, 2(96), 18–25.
15. Nazarenko, H. A. (Ed.). (2016). Materialy VIII Mizhnarodnoho festyvaliu pedahohichnykh innovatsii: Vol. 2 [Proceedings of the VIII International Festival of Pedagogical Innovations]. Cherkasy: ChOPOP.
16. Nazarenko, H. A. (Ed.). (2016). Materialy VIII Mizhnarodnoho festyvaliu pedahohichnykh innovatsii: Vol. 1 [Materials of the VIII International Festival of Pedagogical Innovations]. Retrieved from http://oioprr.ed-sp.net/public/attached_files/ostatochnyy_i_tom_1.pdf
17. Sbitneva, L. M. (2012). Rozvytok muzychno-estetychnoho vykhovannia na pochatku XX stolittia [Development of music and aesthetic education in the early XX century]. In Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenko: Vol. 11(246), Issue 1. Retrieved from [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=URN&P21DBN=URN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vlup_2012_11\(1\)_3.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=URN&P21DBN=URN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vlup_2012_11(1)_3.pdf)
18. Sidletska, T. I. (2010). Praktychna kulturolohiia. Istoriiia narodno-orkestrovoho vykonavstva Ukraini [Practical culturology. History of folk orchestral performance of Ukraine]. Vinnytsia: VNTU. Retrieved from https://web.posibnykyvntu.edu.ua/icgn/5sidlecka_praktichna_kulturologiya/index.htm
19. Stepanenko, S. H., Petlytska, N. M., & Melnyk, V. P. (2016). Navchalna prohrama divochoho khoroovoho spivu [Educational programs for girls' choral singing]. Retrieved from http://udcpro.com.ua/PDF/METHOD/zb_rnik_tanc.pdf
20. Shemet, L. V. (2018). Dytache orkestrove vykonavstvo v narodno instrumentalnomu mystetstvi Ukrainy druhoi polovyny XX st.: tvorchy aspect [Children's orchestral performance in folk instrumental art of Ukraine in the second half of the XX century: Creative aspect]. Kultura Ukrainy, 59. Retrieved from <https://studfile.net/preview/8135047/>
21. Shemet, L. V. (2018). Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku dytiachoho narodno-orkestrovoho vykonavstva v Ukraini [The current state and trends in children's folk orchestral performance in Ukraine]. In Tradytiina ta novatsii u vyschii arkhitekturo-khudozhnii osviti: Zb. nauk. prats: Vol. 4 (pp. 144–149). Kharkiv. Retrieved from <http://sur.li/gagm>
22. Shukhevych, V. (2019). Hutsulshchyna [Hutsul Region]. Retrieved from <https://www.yakaboo.ua/gucul-schina-chastini-i-ii.html>
23. Khornbostel, E., & Zaks, K. (1987). Sistematika muzykalnykh instrumentov [Systematics of musical instruments]. In Narodnye muzykalnye instrumenty i instrumentalnaia muzyka. Sb. statei i materialov: Vol. 1 (pp. 231–233). Moscow. Retrieved from <https://www.twirpx.com/file/2081469/>
24. Khotkevych, H. (1930). Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu [Musical instruments of the Ukrainian people]. Kharkiv: Derzhavne vyd-vo Ukrainy. Retrieved from <https://elb.nlu.org.ua/object.html?id=11215>

(Продовження статті на с. 36)

(Продовження. Початок статті на с. 20–29)

Мартынова Валентина Петровна, методист, Луганский областной институт последипломного педагогического образования, г. Северодонецк, Луганская область, Украина, vmartynova_54@ukr.net

Обучение игре на деревянных ложках в ансамблях ложкарей в учреждениях общего среднего образования

В статье актуализируется вопрос обучения игры на деревянных ложках в ансамбле ложкарей в заведениях общего среднего образования (в работе кружка). Представлена методика обучения, которая детально описывает способы и приемы игры на двух, трех и четырех деревянных ложках в фотосопровождении, что позволит учителю и руководителю кружка ложкарей эффективнее организовать процесс обучения участников ансамбля, облегчит овладение ими способов и приемов игры на этих инструментах. Предложены упражнения и образцы ритмических партитур для игры на деревянных ложках в ансамбле ложкарей и методический комментарий к ним.

Кратко предоставляются исторические сведения о применении деревянных ложек в народном музыкальном исполнительстве, классификация народных и элементарных музыкальных инструментов.

Ключевые слова: деревянные ложки, методика обучения игре на ложках, способы и приемы игры, ансамбль ложкарей, кружки, заведения общего среднего образования.

V. P. Martynova, Methodologist, Luhansk IPPPO, Severodonetsk, Luhansk Region, Ukraine, vmartynova_54@ukr.net

Обучение игре на деревянных ложках в ансамблях ложкарей в учреждениях общего среднего образования

The article actualizes the problem of children's orchestral performance in Ukraine in the aspect of teaching schoolchildren to play the spoons in the ensemble of spoon players in general secondary education institutions (extracurricular activities). Historical information how to use wooden spoons in folk music, as well as classification of folk and elementary musical instruments is briefly provided. The main stages of development of children's folk orchestral performance in educational institutions of Ukraine (the beginning of the XX – XXI century) are outlined. The conclusions are made about the existence of instrumental groups in school music education, which has become a tradition; choral singing, musical and rhythmic activities, playing musical instruments are common types of musical activities at school. It is stated that music education at music lessons is a complex organized process due to several reasons and it is mainly transferred to extracurricular activities; school ensembles and orchestras – folk, noise instruments, etc. is a rare phenomenon; there is lack of specialists with relevant competencies.

The teaching method of playing the spoons is presented. Some useful techniques how to play the two, three and four wooden spoons accompanied by photo illustrations are described in detail, which will allow educator more effectively organize learning process and will facilitate students' mastery. The author gives some exercises and examples of rhythmic scores for playing the spoons in spoons ensemble and methodical support.

The results of own practical experience are presented, in particular, the author's methods and master classes how to play wooden spoons for art teachers at schools of methodological experience, professional development projects, within the advanced training of teachers based on Luhansk IPPPO. Moreover, the successful experience of using this technique by music teachers in general secondary education institutions of the Luhansk region (music lessons, extracurricular activities) has been shown.

Keywords: wooden spoons, teaching method of playing the spoons, techniques of performance, spoons ensemble, extracurricular activities, general secondary education institutions.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2020 р.

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4\(98\)-36-41](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-4(98)-36-41)

УДК 37.091.33:[-026.562:-028.22:33]:373.5

Волошенко Анна Вікторівна,

аспірант кафедри образотворчого мистецтва, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, voloshenko444@gmail.com

НАВЧАННЯ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ПРИЙОМІВ РОБОТИ М'ЯКИМИ ГРАФІЧНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

У статті розглядається проблема навчання учнів основної школи ЗЗСО окремих графічних технік. Представлено характерні властивості м'яких графічних матеріалів, базові прийоми роботи з ними школярів у процесі виконання композицій на уроках образотворчого мистецтва та у власних начерках, зарисовках, ескізах у самостійній художній діяльності. Описано педагогічний супровід виконання школярами практичних завдань на уроках образотворчого мистецтва з використанням пастелі, сепії, соусу, вуглини, сангіни, крейди – у межах змісту чинних підручників «Образотворче мистецтво» для учнів 5–6-х класів.

Ключові слова: учні 5–6-х класів, уроки образотворчого мистецтва, м'які графічні матеріали, прийоми розтушовки, розмивання, штрихування, майстер-клас, пастель, сепія, соус, вугіль, сангіна, крейда.

Сприймання природи й мистецтва дітьми викликає в них бажання творчого самовираження – відобразити красу довкілля. Як правило, дитина в дошкільному й молодшому шкільному віці захоплено малює, ліпить, робить аплікації й відчуває радість від процесу й результатів; з набуттям певного життєвого й художнього досвіду вона починає задумуватись над якістю своїх робіт, їхньою схожістю з реальними об'єктами, порівнює свої роботи з роботами однокласників та робить висновки (часто – не на свою користь). Відомим є факт, що вже в 9–12 років діти починають критично ставитись до своїх художньо-творчих робіт і можуть навіть припинити художню діяльність. Добре, якщо на шляху підлітка зустрічається педагог-професіонал, який володіє методикою викладання образотворчого мистецтва й може направити його на індивідуальний творчий шлях (у межах

уроків мистецтва, гуртків, занять у школах мистецтв тощо). Для цього вчитель має так організувати процес навчання, щоб це була системна й послідовна робота відповідно до вимог програми, і водночас учні були постійно вмотивовані, наочно бачили результати своєї роботи й прагнули вдосконалюватись, відкриваючи щоразу нове для себе (що особливо важливо в підлітковому віці). І тут на допомогу вчителю приходять різні художні матеріали. Сучасний вчитель має бути обізнаним з ними, добре володіти методикою навчання образотворчого мистецтва учнів у ЗЗСО, розуміти особливості учнів 5–6-х класів та застосовувати власні «родзинки» в їх навчанні.

Різні аспекти підготовки вчителів образотворчого мистецтва до педагогічної діяльності у школі розкрито О. Смирноюю, А. Марченко, О. Музиною, О. Совою, О. Семеновою та ін. Дослідники наголошують на необхідності